

ОСОБЛИВОСТІ НОТАРІАЛЬНОГО ПОСВІДЧЕННЯ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ

Самілик Л.О.,

к.ю.н., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Національний університет державної податкової служби України

Романишин А.В.,

студентка

Національний університет державної податкової служби України

Стаття присвячується нотаріальному посвідченню шлюбного договору як способу захисту прав та законних інтересів учасників сімейних правовідносин. Досліджено теоретичні питання шлюбного договору в Україні, а також нотаріальне посвідчення таких договорів. Розглянуті основні проблеми посвідчення шлюбного договору в Україні.

Ключові слова: шлюб, реєстрація шлюбу, подружжя, шлюбний договір, нотаріальне посвідчення.

Самілик Л.А., Романишин А. В. / ОСОБЕННОСТИ НОТАРИАЛЬНОГО УДОСТОВЕРЕНИЯ ДОГОВОРА / Национальный университет ГНС Украины, Украина

Статья посвящается нотариальному удостоверению брачного договора как способу защиты прав и законных интересов участников семейных правоотношений. Исследованы теоретические вопросы брачного договора в Украине, а также нотариальное удостоверение таких договоров. Рассмотрены основные проблемы удостоверения брачного договора в Украине.

Ключевые слова: брак, регистрация брака, супруги, брачный договор, нотариальное удостоверение.

Samilik L.A., Romanishin A.V. / FEATURES NOTARIZATION MARRIAGE CONTRACT / CSN National University of Ukraine, Ukraine

The article is devoted to the notarization of marriage contract as a means of protecting the rights and legal interests of family relationships.

The main goal of this work is generalized characteristic of the marriage contract, determination its legal attributes and characteristics, and installation features of notarization of marriage contract on the basis of the analysis of the civil and family law Ukraine.

It was investigated the theoretical questions of the marriage contract in Ukraine, in particular, its value, scope, features, characteristics subjects the marriage contract, given of statistics of conclusion of marriage contracts. Proved following factors that affect the amount conclusion of the marriage contract, namely the level of provision of members of family relationships, imperfect legal regulation conclusion of and authentication such agreements, territorial customs.

Much attention is paid to the notarization of contracts and their form. Indicated that the marriage contract can authenticate state notary offices and private notaries, but do not indicated result of inobservance notarization. It is noted that the written form of the marriage contract is compulsory in every case. Proved that if drawing up the marriage contract with infringement of the written form and absence notarization, such result, pulls it insignificance.

Considered that the basic problem of authentication of the marriage contract in Ukraine, in particular the fact that the legislation does not provide a list of documents required for concluding marriage contracts, with a detailed analysis of the rights and duties as a notary and subjects marriage contract in this process. Consider the discussion question as to possibility conclusion of the marriage contract through a representative by proxy and also legal representative.

In process research of problem questions was done comparing of legal regulation of similar relationships of foreign countries.

Key words: marriage, registration of marriage, marriage, marriage contract, notarization.

У сучасному українському суспільстві спостерігаються економічні та соціальні зміни, у людей змінюються життєві цінності. Щодо законодавства в Україні, то тривають спроби створити наближену до ідеалу правову систему, а також триває робота над вирішенням проблем та прогалин права. Не оминули ці тенденції і сімейних правовідносин.

Важливим історичним кроком серед позитивних змін слід назвати введення норм про шлюбний контракт (договір) до Кодексу про шлюб та сім'ю Української Радянської Соціалістичної Республіки від 23 червня 1992 року. Таким чином, вперше в Україні було закріплене право подружжя на укладення шлюбного контракту [1]. Але такий контракт серед населення не отримав великої популярності. Це можна пояснити тим, що населення критично ставилося до такого контракту через традиції, які існували в радянський період, а також необізнаність про значення та праворегуючі функції шлюбного контракту.

Значення шлюбного договору різко підвищилося з прийняттям Сімейного кодексу України, який набрав чинності 01 січня 2004 року. У Кодексі положення про шлюбний договір зазнали достатню кількість змін, наповнилися багатьма законодавчими новелами [2]. Введення норм про шлюбний договір у законодавство України зовсім не означає, що всі особи, які мають бажання укласти шлюб чи які вже перебувають у шлюбі зобов'язані укладати такий договір. Закон лише надає право майбутньому подружжю

чи тим, хто вже є подружжям, право на самостійне визначення в шлюбному договорі своїх майнових відносин у шлюбі, але не зобов'язуючи їх.

Якщо звернутися до статистичних даних щодо укладання шлюбного договору в Україні, то потрібно відмітити поступове зростання його значення серед населення. Так, у 2004 році (з набранням чинності Сімейного кодексу України) було укладено 476 шлюбних договорів, у 2005 році – 687, у 2006 році – 917, у 2007 році – 1263, у 2008 році – 1029, у 2009 році – 942, у 2010 році – 1037, у 2011 році – 1341, у 2012 році – 1357 [3].

Роль подружжя в побуті, а також їх права та обов'язки визначає матеріальна сторона сімейного життя. Суперечки через майно часто стають причинами розлучень. З кожним роком зростає кількість судових позовів з питань розподілу спільно нажитого майна. Їх було б набагато менше при існуванні традиції укладати шлюбні договори. Такі договори поширені в сім'ях з великим достатком, або часто їх укладають громадяни, які реєструють шлюб з іноземцями.

Укладання шлюбного договору вирішило б багато проблем. У цьому випадку процес розподілу майна при розлученні пройшов би інтелігентно, без зайвих майнових витрат і сил, а також коштів на адвокатів.

Більшість країн світу давно визнали доцільність існування шлюбного договору в законодавстві. У різних країнах такий договір має свої особливості, однак мета його

існування єдина – надати подружжю достатньо широкі можливості для самостійного визначення особистих майнових відносин у шлюбі, щоб вони мали змогу при необхідності змінити режим майна, встановлений законом, який автоматично набирає чинності з моменту укладання шлюбу. Не може бути відмінною і розвиватися в іншому напрямку і правова система України.

Дослідженням проблем правового регулювання та природи шлюбного договору безпосередньо займалися вітчизняні та російські науковці, серед яких слід відзначити: В. К. Антошкіна, О. В. Дзеру, Н. М. Єршову, І. В. Жилінкову, О. М. Калітенку, Л. Б. Максимович, Я. В. Новохатську, З. В. Ромовську, О. А. Явор та ін.

Разом з тим цих праць явно недостатньо для того, щоб отримати повне й усебічне уявлення про шлюбний договір, а також необхідно відзначити відсутність комплексних досліджень з питань нотаріального посвідчення шлюбних договорів.

Головною **метою статті** є узагальнена характеристика шлюбного договору, визначення його юридичних ознак та особливостей, а також встановлення особливостей нотаріального посвідчення шлюбного договору на підставі аналізу норм цивільного і сімейного права України.

Шлюбний договір на території України є найновішим видом договору, тому викликає велику кількість дискусій і досліджень у вітчизняних науковців. Неоднозначною є позиція вчених щодо самого поняття шлюбного договору. Так, І. Жилінкова визначає шлюбний договір як «згоду наречених або подружжя щодо встановлення майнових прав та обов'язків, пов'язаних з укладанням шлюбу, його існуванням та припиненням» [4, с. 124]. На думку Д. Дзядевича: «шлюбний договір – комплексна, довгострокова угода подружжя, яка визначає майнові права і обов'язки подружжя під час шлюбу чи на випадок його розірвання» [5, с. 70]. На наш погляд, найбільш вдалим та повним визначенням шлюбного договору є наведене науковцем Ю. Шемшученко, а саме «шлюбний договір являє собою укладену в установленому законом порядку письмову і нотаріально посвідчену угоду осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжя щодо врегулювання майнових відносин між ними» [6, с. 685].

Аналізуючи вищевказані положення, можна виділити основні ознаки шлюбного договору. По-перше, шлюбний договір є правочином, так як спрямований на зміну відносин між подружжям; по-друге, має особливий склад суб'єктів, якими можуть бути не тільки подружжя, яке зареєструвало шлюб, але й особи, які вступають до шлюбу; по-третє, шлюбний договір має спеціальні вимоги до оформлення, а саме укладається у письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню; по-четверте, регулює специфічне коло відносин – тільки майнові відносини подружжя.

Суб'єктами шлюбного договору можуть бути як особи, які подають заяву про реєстрацію шлюбу, так і ті, які вже перебувають у шлюбі. У першому випадку шлюбний договір буде вступати в дію з моменту реєстрації шлюбу, а в другому – з моменту нотаріального посвідчення. Законодавством дозволено в подальшому, за взаємною згодою подружжя, умов шлюбного договору змінювати або доповнювати шляхом укладення додаткової угоди, яка також повинна підлягати нотаріальному посвідченню.

Посвідчувати шлюбний договір, згідно чинного законодавства, можуть як державні нотаріальні контори, так і приватні нотаріуси. У Сімейному кодексі України зазначено, що шлюбний договір повинен бути нотаріально посвідчений, але при цьому ніде не зазначений наслідок недотримання вимог нотаріального посвідчення [2]. Для шлюбного договору письмова форма є обов'язковою умовою у кожному випадку. Тому у разі укладення шлюбного договору з порушенням вимог щодо письмової форми та відсутності нотаріального посвідчення, як наслідок, тягне його нікчемність.

Сфера дії шлюбного договору охоплює тільки майнові відносини між подружжям, їх взаємні майнові права та обов'язки, а також майнові права та обов'язки подружжя як батьків.

При посвідченні шлюбного договору нотаріус повинен надати роз'яснення особам щодо прав та обов'язків, які виникнуть після посвідчення такого договору, також порядок внесення змін до договору, право сторін за взаємною згодою припинити дію шлюбного договору, а також визнати його повністю або частково недійсним у суді тощо.

За бажанням сторін шлюбний договір може бути укладений у присутності свідків, про що слід зробити відповідний запис у посвідчувальному написі. Свідки після встановлення їхньої особи та перевірки дієздатності повинні підписатися у шлюбному договорі.

Також при посвідченні шлюбного договору нотаріус повинен з'ясувати і переконатися, чи розуміють учасники договору значення своїх дій та наслідки їх здійснення. Для цього він з'ясовує обсяг цивільної дієздатності фізичних осіб, які є учасниками правочину. Якщо у нотаріуса виникає сумнів щодо їх віку або обсягу дієздатності, він вимагає відповідний документ (паспорт громадянина України, акт цивільного стану громадянина про народження, про шлюб, розірвання шлюбу тощо).

Шлюбний договір складається не менше ніж у двох примірниках, один з яких залишається у справах державної нотаріальної контори чи приватного нотаріуса, а інші, що мають силу оригіналу, видаються сторонам. Усі примірники підписуються учасниками правочину. Посвідчувальний напис вчиняється на всіх примірниках шлюбного договору.

Щодо строку дії шлюбного договору, то він укладається здебільшого на невизначений строк, а точніше на строк існування шлюбу між подружжям, тому іноді виникає потреба внести ті чи інші зміни до шлюбного договору. За загальним правилом такі зміни можуть бути внесені лише за згодою сторін. Одностороння зміна умов шлюбного договору не допускається.

Зміни до шлюбного договору можуть вноситися шляхом:

- виключення його окремих умов;
- доповнення новими умовами;
- коректування існуючих положень договору.

Але потрібно пам'ятати, що шлюбний договір може бути змінений лише під час шлюбу, вносити в нього корективи після розірвання шлюбу сторони не вправі. Хоча цей договір може зберігати чинність і після розірвання шлюбу. Це пояснюється нерозривним зв'язком шлюбного договору з наявністю самого шлюбного союзу жінки та чоловіка та його особливим суб'єктним складом [2].

Шлюбний договір є найновішим видом договору в Україні, тому він малодосліджуваний, і в законодавстві існує достатня кількість прогалин, які потрібно вирішувати.

Щодо суб'єктного складу, то в Сімейному кодексі України зазначено, що право на укладання шлюбного договору мають наречені, а також подружжя. Проблема в тому, що в українському законодавстві не зазначено, яких осіб потрібно відносити до наречених. На нашу думку, нареченими слід вважати, осіб, які подали заяву до органів державної реєстрації актів цивільного стану про реєстрацію шлюбу. Тому право на укладання шлюбного договору мають тільки ті особи, які подали заяву, а не лише виявили бажання в майбутньому взяти шлюб. На наш погляд, до суб'єктного складу укладання шлюбного договору потрібно віднести і осіб, які перебувають у фактичному шлюбі, тобто стосунки чоловіка та жінки, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою. На сьогоднішній день відносини між чоловіком та жінкою можна назвати фактичним шлюбом, коли, по-перше, пара проживає на одній території, по-друге, веде спільне господарство і, по-третє, не реєструє свої відносини в орга-

нах реєстрації цивільного стану. Такі особи за Сімейним кодексом України не мають права укласти шлюбний договір. Але дуже часто у таких фактичних шлюбних відносинах народжуються діти, набувається майно тощо. держава не захищає законом такі шлюбні відносини, тому у разі закріплення законодавцем норми щодо надання таким особам права на укладання шлюбних договорів, це дало б змогу в майбутньому зменшити кількість позовів до суду та не потрібно було б доводити ті чи інші факти.

Проблемою є й те, що в законодавстві не передбачений список документів, які потрібно подати при укладанні шлюбного договору. На нашу думку, якщо суб'єктами є наречені, то потрібно подати відповідну виписку з органу реєстрації актів цивільного стану про подачу заяви на реєстрацію шлюбу; у випадку коли це подружжя, то свідоцтво про одруження; якщо це неповнолітні особи, то нотаріально посвідчений письмовий дозвіл батьків; і, звичайно ж, для всіх осіб – документи, які посвідчують особу.

Не менш вагомим проблемою є й те, що нотаріуси не мають досконалої форми шлюбного договору. Ті зразки, які пропонують у нотаріальних конторах, досить таки неконкретні. Пояснюється це тим, що шлюбний договір є досить новим правочином у сфері нотаріальних послуг. Тому «досконалих» шаблонів шлюбних договорів у нотаріусів, на жаль, немає. Також не всі нотаріуси володіють достатньою обізнаністю у сфері укладання такого типу договорів.

Серед науковців також залишається дискусійним питання щодо можливості укладання шлюбного договору через представника за довіреністю, а також законним представником. Так, І. Жилінкова вказує, що шлюбний договір не може бути укладений ні за участю законного представника, ні за довіреністю [7, с. 86]. Натомість, А. Слепакова вважає правомірним застосування законного, а також і договірного представництва, якщо у довіреності будуть визначені всі умови майбутнього договору [8, с. 284]. Можливість укладання шлюбного договору опікуном недієздатного чоловіка (дружини), недієздатність якого була встановлена під час перебування у шлюбі, або особою, дієздатність якої була обмежена, зі згоди піклувальника, а також емансипованою особою до реєстрації шлюбу заперечується Б. Гонгало та П. Крашенінніковим [9, с. 126]. Натомість М. Антокольська вважає укладання шлюбного договору опікуном недієздатного чоловіка (дружини), недієздатність якого була встановлена під час перебування у шлюбі, або особою, дієздатність якої була

обмежена, цілком можливими і такими, що відповідає вимогам закону [10, с. 67].

Логічно з цього приводу буде звернутися до досвіду зарубіжних країн, у яких практика укладання шлюбного договору є більш поширеною, ніж в Україні. Так, можливість укладання шлюбного договору через представника за довіреністю особою, дієздатність якої обмежена зі згоди піклувальника, передбачена, наприклад, параграфами 1410, 1411 Цивільного кодексу Німеччини [11, с. 356]. Законодавство у Бельгії та у Франції закріплює положення про нотаріальне посвідчення шлюбного договору, а також передбачає його укладання через законних чи договірних представників за умови наявності спеціально виданої довіреності, яка містить умови передбачуваного шлюбного договору [12, с. 26].

На нашу думку, при аналізі зарубіжного досвіду вважаємо за доцільне імплементувати деякі положення законодавства європейських країн у національне. Наприклад, положення щодо можливості укладання шлюбного договору через представника за довіреністю, оскільки у багатьох випадках це дало б змогу полегшити подружжю укладання шлюбного договору за відсутності одного з них тощо.

Отже, шлюбний договір виступає особливим засобом регулювання майнових відносин між подружжям або майнових відносин, які можуть виникнути у майбутньому, способом захисту майнових прав подружжя, а також засобом здійснення майнових обов'язків. Особливість шлюбного договору полягає як в порядку його укладання, так і в його змісті. Шлюбний договір передбачений в Сімейному кодексі України і його укладання для осіб є правом, а не обов'язком. Також шлюбний договір повинен бути укладений тільки в письмовій формі та підлягати обов'язковому нотаріальному посвідченню. При недотриманні таких умов договір буде вважатися нікчемним. Шлюбному договору притаманний специфічний суб'єктний склад, а саме: наречені та подружжя. Такий договір регулює виключно майнові відносини між подружжям.

Проаналізувавши викладене, слід дійти до висновку, що шлюбний договір має ряд невирішених проблем і внесення до законодавства необхідних, обґрунтованих змін сприятиме більш ефективній реалізації суб'єктами відповідних відносин права укладання шлюбного договору. І потрібно сподіватися, що з подальшим зростанням добробуту населення і якіснішим врегулюванням даних правовідносин поширюватиметься і практика укладання шлюбних договорів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс про шлюб та сім'ю України : Закону України від 20 червня 1969 року № 2006-VII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1969. – № 26 – Ст. 204.
2. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 року № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21-22. – С. 135.
3. Статистичні дані укладання шлюбних договорів в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: <http://life.pravda.com.ua/society/2013/02/26/122043/>
4. Жилінкова І. В. Концепція шлюбного договору за новим Сімейним кодексом України / І. В. Жилінкова // Вісник Академії правових наук України. – 2002. – № 3. – С. 124.
5. Дзядевич Д. В. Брачный договор : правовое понятие и механизм действия / Д. В. Дзядевич // Вестник Белорусского государственного экономического университета. – 2002. – № 3. – С. 69–73.
6. Юридична енциклопедія : в 6 т. / ред. кол. : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 2008. – Т. 6 : Т–Я. – С. 768.
7. Жилінкова І. В. Особливості законодавчих конструкцій сімейно-правових договорів / І. В. Жилінкова // Проблеми цивільного права. – 2011. – № 1(64). – С. 85–94.
8. Слепакова А. В. Правоотношения собственности супругов / А. В. Слепакова. – М. : Статут, 2005. – С. 444.
9. Семейное право : підручник / під ред. Гонгало Б. М., Крашеніннікова П. В., Михеева Л. Ю., Рузакова О. А. – М. : Статут, 2008. – С. 302.
10. Антокольская М. В. Лекции по семейному праву : учеб. пособие / М. В. Антокольская. – М. : Юристъ, 1995. – С. 144.
11. Гражданское уложение Германии / науч. редакторы А. Л. Маковский и др. ; пер. с нем. – 2-е изд., доп. – М. : Волтерс Клувер, 2006. – С. 816.
12. Нізамієва О. М. Майнові угоди подружжя в зарубіжному праві / О. М. Нізамієва // Сімейне та житлове право. – 2004. – № 3. – С. 25–27.